

СУИЦИД И РЕЛИГИЯ (ИСТОРИЧЕСКИ ОБЗОР)

Николина Ангелова-Барболова

Русенски университет „Ангел Кънчев”,

Факултет по Обществено здраве и здравни грижи, Катедра Здравни грижи,

7017 Русе, ул. ”Студентска” №8

“Център за психично здраве Русе” ЕООД, началник Съдебно психиатрично отделение,

e-mail: nangelova@uni-ruse.bg; тел. за контакти: 0888747347, 0878435027

SUICIDE AND RELIGION (HISTORICAL REVIEW)

Nikolina Angelova-Barbolova

“Angel Kanchev” University of Ruse

Ruse, 8 Studentska Str.

ABSTRACT

Suicidal behavior excited humanity since ancient times. To this day, the mystery of death and the election of conscious and targeted act which the person takes his own life put complex existential religious, philosophical and legal issues. In this article are discussed the religious aspects of suicidal behavior. In the article is described "attitude" to the suicide of the main religious ethical traditions of medicine - Eastern medical ethical tradition (Ayurvedic, Muslim ethical tradition and Buddhism) Hippocratic tradition in western medicine and western religious traditions. This article discussed the attitude towards suicide and suicidal behavior in different historical periods - in Ancient Egypt, the Roman Empire in Ancient Russia in medieval China and Japan, etc.

Key words: religious aspects of suicidal behavior, suicide, ceremonial suicide, suicidal behavior, attempted suicide

Увод

Суицидното поведение вълнува човечеството от дълбока древност. И до днес загадката за смъртта и избора на доброволен, съзнателен и целенасочен акт, с който човекът отнема собствения си живот, поставя сложни екзистенциални религиозни, философски и правови въпроси. Сложността се определя и от нееднозначността на оценките за суицидното поведение, което са имали от една страна различните народи, и от друга страна хората в различни исторически времена. Отношението се е променяло и според това при какви обстоятелства е извършено самоубийството.

Според психиатрията /1, 5/ самоубийството (от латински: sui caedere, да убиеш сам себе си) е доброволен, съзнателен и целенасочен акт, с който някой човек отнема собствения си живот. Възможно е преди това да се прояви и агресия насочена към другите – умъртвяване на партньора, деца и други близки роднини (разширено самоубийство).

Изложение

Първия достигнал до нас писмен източник (с неизвестен автор), в който се описва суицидно поведение е древноегипетския текст «Спор на разочарования човек с душата му»/4/. Този текст се отнася към XXI в. пр. н.е. – епохата на Древното царство. В «Спор...» героят е самотен и се чувства изоставен, всичко му изглежда чуждо и враждебно. Когато героят обсъжда с душата си решението си доброволно да се лиши от живот той не изпитва страх от Боговете.

При археологически разкопки на гробниците на древните царе на Шумер (трето хилядолетие пр. н.е.) са установени ритуални самоубийства. В последния си път царят е бил

съпроводен от войните от личната си охрана. Те приемали отрова и се отправяли в отвъдното заедно с владетеля си.

Славянките и индийките доброволно влизали и изгаряли на погребалните кладни на мъжете си, защото „живата вдовица безчести семейството си”. Това също са ритуални форми на самоубийство.

Древните келти (второ-първо хилядолетие пр н.е) смятали, че е позор за война да доживее до „немошна старост”. Те вярвали, че хората, които доброволно приемат смъртта и отидат в отвъдното ще имат блажено съществуване в Рая, а тези, които умрат от болест или старческа немощ могат да се окажат в Чистилицето.

Датските войни смятали за позорно да умрат от старост или от болест. Когато на възрастните хора им „дотегнел” живота те се хвърляли от висока скала, наречена «Скала на предците» /4/.

В Римската империя смъртта се смятала за акт на освобождение, като възможност за превъзходство на човека над боговете. За това за мъдреца смъртта можела да е полезна. Значение за широкото разпространение на самоубийството в Римската империя е имал и обичаят, според който ако длъжностно лице има провинения с помощта на самоубийство то може да „изкупи вината си” и след това няма да има съдебно преследване за семейството му.

Темата за самоубийството е основна и в писмата на Сенека (ок. 4 пр н.е. – 65 н.е.). В тях той е разглеждал проблеми от практическата философия, а също и въпроси свързани с избора и мотивацията на житейско поведение, като е направил много изказвания за смъртта. Тези изказвания са основно в «Нравствени писма до Луцилий»/3/. Сенека има двойствено отношение към самоубийството. От една страна смъртта е самоосвобождение и за да не се измъчва човек от болести е по-добре човек сам да напусне този свят и така да избегне всички беди. От друга страна обаче, според Сенека, в природата на човек е той да се съпротивлява на болката и смъртта, като в определени случаи човек трябва „да си носи кръста” и да избягва самоубийството. Сенека казва, че «мъдрият и мъжествен човек не трябва да бяга от живота, а да си отиде от него».

Според Цицерон (106-43 пр н.е.) целта на живота е в това живеейки да обичаме себе си и да сме в хармония с природата. Цицерон не разглежда самоубийството като голямо зло и смята, че то може да е полезно за мъдреца. Следва да отбележим, че и Цицерон и Сенека са претворили в живота си тези свои философски виждания /4/.

В този исторически период суицидното поведение придобива форма на особен вид изкуство. Например, в Египет в периода на управление на Марк Антоний е съществувала академия - «синапофименон». Членовете на тази академия последователно завършвали живота си със самоубийство, като на заседанията си обсъждали различни, нови методи за самоубийство.

През Средновековието съществуващите различия по отношение на самоубийството между Запада и Изтока са станали още по-съществени. В страните от Изтока акта на самоубийство не се е разглеждал като нещо противообществено и то не се е забранявало и често актът на самоубийство е носел на човекът осъществил опит или успешно самоубийство уважението на околните. Така например, в Индия /4/ да чакаш спокойно смъртта си се е считало за „позорно” до средата на 19 век. Смятало се, че мъдрец е този, който се самозапалва когато дойде старостта. В Китай /4/ самоубийството е било обичаен ритуал. Самоубийството на благочестивите вдовици е било признак на висша добродетел. Този обичай е битувал до началото на 20-ти век. Имало е и социално регламентирани суициди – доброволна смърт на хора след смъртта на императора или феодала, за да го съпроводят в загробния живот.

Голямо е значението на самоубийството и в японската култура, като и тук то има ритуален характер. Във феодална Япония е имало традиция самураите да се самоубиват като извършват харакири/сепуко (интересно е, че двете думи се пишат с едни и същи йероглифи,

но в различен порядък). Тази традиция е била така развита, че освен доброволно сепуко се е практикувало и задължително сепуко. Доброволното сепуко се е практикувало от 12 век и е било свързано със стремежа на победените войни да избегнат позора и да не попаднат живи в ръцете на врага. В някои случаи доброволно сепуко е било извършвано и като израз на лоялност към господаря, като протест против политиката на правителството или като „изкупление” на допуснати грешки в работата. Задължително сепуко се е извършвало когато самурая е бил осъден на смърт. В тези случаи извършването на сепуко се е разглеждало като по-достойна смърт в сравнение със смъртта от ръката на палача. Като особености свързани със суицидното поведение в японската култура можем да посочим и: самоубийство, осъществявано от васалите, които съпровождат императора или феодала след смъртта му – в задгробния живот; суицид, извършен от човек, който е свързан с или е заподозрян в извършване на сериозно правонарушение; самоубийство по двойки на млади хора, които не могат да са щастливи заедно в този живот или на възрастни семейни двойки в случай на тежко, неизлечимо заболяване на единия съпруг (привлечения партньор е съгласен на самоубийство); разширеното самоубийство на майки, които убиват и децата и други свои близки; героичните самоубийства например на летците-камикадзе през Втората световна война и др.

Религиозната принадлежност също е важна при вземане на решение за самоубийство. Условно можем да разделим религиите на антисуицидни (има строги морални забрани на самоубийството), и религии, които не смятат, че самоубийството е „абсолютно зло”.

Будизма /4/ вярва в безкрайността на преражданията. Прераждането може да се прекрати само когато човек достигне състояние на просветление т.е. стане Буда. Това състояние не е достъпно за мирянина. Самоубийството не може да прекрати по-нататъчните прераждания на човека, но може да доведе до прераждания не в човешки облик например човекът да се прероди като животно или демон.

Древнокитайската философия /4/ е трябвало да обясни причините, които могат да направят Света прекрасен. С този проблем се занимават и Лао-дзъ и Конфуций, които са основатели на двете главни направления на философската и религиозна мисъл в древен Китай - даоизъм и конфуцианство. Лао-дзъ счита, че основен принцип е пасивността т.к. хората трябва да следват Дао - естествения ход на нещата. Животът е непрекъснат поток от движение, всички явления са относителни и целта на мъдреца е да не е противопоставя на това естествено движение (за разлика например от будизма). Конфуций се стреми към достигане на етико-естетически идеал и се отнася отрицателно към суицида, говори за полезността на труда и за задълженията към родителите и по-старите хора.

В Корана /4/ има двойко тълкуване на самоубийството: от една страна то се забранява и се счита за най-тежкия от греховете. Това е така, защото вярващите мюсюлмани смятат, че съдбата им е предначертана от Аллах. Аллах определя живота им и те трябва търпеливо да понасят съдбата си и всичко, което им се случва, защото такава е волята на Аллах. В същото време според Корана войните на Аллах, които водят Свещена война (Джихад) могат съзнателно да се лишат от живот с цел да убият противниците си, като това не се смята за самоубийство. И война/войните на Аллах, които убиват противниците си (група хора или конкретен човек) и когато това стане война е паднал на бойното поле по волята на Аллах и следователно той не се е самоубил, а е изпълнил Божията воля.

В християнството /4/ отношението към самоубийството се е сформирало постепенно. За първи път самоубийството е било осъдено като грях през IV век.

Древните юдеи имали негативно отношение към самоубийството. В свещените книги на Тора-та са описани само единични случаи на самоубийство. Според юдаизма живота има непреходна ценност и човекът е съ-творец на обкръжаващия го Свят. Опит за самоубийство се е смятал за престъпление, което е било осъждано и деецът признат за виновен е бил наказван. Като официална законодателна забрана на доброволното напускане на живота (по

волята и с решението на конкретния човек) може да се разглежда трактата „Семахот” /4/. Този трактат може е класически текст посветен на смъртта и траура. Във втора глава на „Семахот” се говори за наказанието на престъпниците. Там самоубийството е наречено най-тежък грях, по-тежък от убийството, защото самоубица отхвърля Божията воля. По тази причина престъплението-самоубийство се е считало за подсъдно не на хората, а на Бог.

В християнската традиция самоубийството се приравнява с убийството и попада под забраната «не убивай» (Второзаконие 5.17). Тома Аквински (1225-1274) е смятал, че самоубийството е: 1) грях против естествения закон, според който човек трябва да обича себе си; 2) грях против църковната общност; 3) грях против Бог, който единствен има правото да дава и да отнема живот. След Триденсткия събор (1568), официално самоубийството се признава за убийство (като се има предвид една от Десетте божии заповеди «не убивай»), в Европейските страни са предприети съответни законодателни мерки, определящи отношението на обществото към самоубийците и осъждащи самоубийството. Християните смятат самоубийството за един от най-тежките грехове и защото човек не може да се разпорежда с нещо, което не му принадлежи и е дар от Бог - животът. Самоубийците нямат право на религиозна служба при погребението си. Единствено изключение се прави за „лудите и побърканите”, които са осъществили самоубийство под влияние на психотични преживявания. Самоубийците не можело да бъдат погребвани в християнските гробища и трябвало да се погребват на други места. В задгробния живот самоубийците са обречени на вечни мъки в Ада. В Библията самоубийството се осъжда /4/.

През 18 век след бурното развитие на науката на суицидното поведение започнало да се гледа не само като грях, но и като резултат на взаимодействието на индивида и обществото.

През 19 век в светските кръгове са се наложили съществуващите и днес възгледи, че самоубийството не е толкова грях или проява на „лична свобода”, а е резултат на физическа, психологична, морална или социална болест на човекът и цялото общество. За тази промяна е способствало и направените проучвания в края на 19 век от френският социолог и преподавател в Сорбоната – Емил Дюркем. Тези си изследвания той публикува през 1897г. в книгата си „Самоубийството” /2/. Дюркем е проучил над 26 000 досиета за самоубийства в Западна Европа, предимно във Франция, Италия и Германия. Той и екипът му анализират факторите, които влияят върху колективните тенденции на този процес. Установява се, че несоциални фактори като расата, националността, наследствеността, климатичните условия, периодът от денонощието и пр., не са в състояние да очертаят тенденциите при самоубийствата извън анализа на обществените причини. В резултат на направените изследвания се установява статистическа корелация между самоубийствата и фазите на икономическия цикъл – ръст на самоубийствата в периоди на икономически кризи и което е най-интересно и неочаквано и в периоди на икономическо благополучие. Дюркем посочва и други интересни феномени – по време на значителни политически събития, войни и природни бедствия се отбелязва тенденция към намаляване честотата на самоубийствата; корелация между самоубийствата и разводите и др.

Любопитно е, че промяната на възгледите за самоубийството е довела и до промяна в езика – до 18 век в английския език за обозначаване на "самоубийството" се е използвала думата self-murder, а след 19 век и до днес се използва много по-неутралния термин "суицид" - suicide.

Заклучение

Източните религии в по-малка степен, отколкото юдаизма, исляма и особено християнството не са склонни да разглеждат етичните въпроси свързани със самоубийството като въпроси от първостепенна важност. Това може да се обясни с фактът, че будизмът и индуизмът имат по-различно отношение към смъртта. Идеята за прераждането е обща за будизма и индуизма и прави суицида безсмислен и даже вреден, но не от страх пред Бог-а, а

поради напълно рационални съображения. Доброволно и преждевременно отишлия си от живота човек нищо няма да постигне – кармата му отново ще го постави в подобни ситуации в следващия му живот, докато тази карма не бъде отработена. Така че самоубийството не спасява човекът от страданията му. В същото време за мюсюлманите и християните живота е един и смъртта е граница, отвъд която няма връщане; Страшния Съд е далеч, като няма да възкръснат всички, а само праведните. Така смъртта се превръща от една страна в много важно събитие и от друга страна в нещо страшно, внушаващо ужас.

Днес, в нашата културална традиция суицидното действие се разглежда като патологично и най-често в резултат на болестно развитие или психиатрична патология. Следва обаче да коментирам данните на СЗО от 2006 г., според които самоубийството се нарежда на десето място като причина за смърт в Света с около милион души на година /6/ Следователно днес самоубийството е по-вероятно събитие отколкото убийството /на всеки две убийства има три случая на суицид/ - това прави изследването на суицидното поведение все така актуално.

Използвана литература

1. Гишинский, Я.И. Социологические и психолого- педагогические основы суицидологии: учеб. пособие для вузов / Я.И. Гишинский, П.И. Юнацкевич, В.А. Кулагин. - СПб.: РАН, 2000. - 338 с.
2. Дюркем, Е. Самоубийството, София, изд. Женифер-хикс, 1999.
3. Сенека, Нравствени писма до Луцилий, София, изд. Рива, 2009
4. Фабероу, Н. Энциклопедия суицида / Н. Фабероу. - СПб., 1988. - С. 434.
5. Ясперс, К. Собрание сочинений по психопатологии: в 2 т. / К. Ясперс. - М.: Практика, 1997. - 2 т.
6. Suicide prevention. // WHO Sites: Mental Health. World Health Organization, February 16, 2006.